"In ons isolement ligt onze kracht" heeft Groen van Prinsterer eens gezegd van de anti-revolutionnaire richting in een tijd, dat die richting nog maar door enkele leden in de Tweede Karner was vertegenwoordigd. Het citaat is vaak aangehaald in een andere zin dan Groen het bedoelde. Men vatte het dan op, alsof hij ermede te kennen had willen geven, dat de anti-revolutionnairen hun weg zouden hebben te gaan zonder samenwerking met andere. Natuurlijk kan men het begrip "isolement", zonder de taalkundige betekenis van het woord geweld aan te doen, wel aldus verstaan. Dat Groen het zo niet zag, blijkt echter duidelijk uit wat hij er in één adem aan toevoegde: "Of - zo zeide hij verder - wilt Ge liever een Hollands woord - in onze zelfstandigheid, in onze beginselvastheid ligt onze kracht."

Het is voor iedere politieke partij goed, dit woord van de anti-revolutionnaire staatsman tot het hare te maken en het zich telkens weer voor ogen te houden. Ook voor ons, liberalen, geldt, dat in onze zelfstandigheid onze kracht moet liggen, Dit sluit samenwerking met anderen zeker niet uit, maar het sluit wel uit een samenwerking, die wordt verkregen ten koste van de zelfstandigheid. Daarom kan de eis der zelfstandigheid onder bepaalde omstandigheden tot gevolg hebben, dat van samenwerking in een bepaald verband geen sprake kan zijn. Daaruit kan een isolement in die andere betekenis van het woord voort vloeien. Men kan zo inderdaad alleen komen te staan. Daarover behoeft men dan niet te treuren. Men kan dan zijn troost vinden in het woord, dat Ibsen een zijner toneelfiguren in de mond legt: "De sterkste man is hij, die alleen staat".

Het zal U weinig moeite kosten om te bevroeden, waarom ik vanavond met deze inleiding begin. Onze positie in de Staten-Generaal vertoont sedert de laatste Kabinetsformatie die van isolement in de strikte zin van het woord. Men heeft ons in 1952 welbewust buiten de Regering gelaten. Zelfs in het overleg aangaande de formatie heeft men ons niet betrokken. Waarom niet ? Het antwoord is heel eenvoudig. Men heeft ons niet gewild juist om die zelfstandigheid, die wij als eerste eis aan een politieke partij stellen en waarvan wij in de aan de verkiezingen van 1952 voorafgegane jaren naar sommiger smaak te veel hadden doen blijken. Wij hebben in de jaren der vorige parlementaire periode, toen wij tot wat men de regeringsparti]en pleegt te noemen, behoorden, er zeer prijs op gesteld de zelfstandigheid volkomen te bewaren. Als wij een bepaald beleid tegen het landsbelang achtten, hebben wij het onze plicht geacht ons daartegen te verzetten. De Regering, en zeker niet in de laatste plaats de Minister-President, vond ons lastig en het is dus niet onverklaarbaar, dat de heer Drees er alles op zette om ons bij de nieuwe formatie

[missing] overleg zou worden betrokken. Vooral de beide protestants-christelijke partijen hebben daarbij een grote verantwoordelijkheid op zich genomen. Aan deze partijen in het bijzonder hadden wij de hand ter toenadering uitgestoken. Daarvoor was een goede grond. Wij wisten maar al te goed, dat in de kringen, die zij vertegenwoordigen evenzeer als in die, waarvan wij ons de representanten weten, weinig voldoening heerste over een toestand, waarin in feite de lakens werden uitgedeeld door de beide politieke grootmachten, de P.v.d.A. en de K.V.P., hoe weinig welwillend deze bondgenoten ook tegenover elkander mochten zijn gestemd. Het beste middel, om tot een beter politiek evenwicht te geraken, scheen ons een nauwer samengaan van de groepen, die ik gemakshalve als derde macht had gequalificeerd, zonder daarbij overigens de principiële verschillen, die er tussen ons en de beide protestants- christelijke partijen bestaan één ogenblik uit het oog te verliezen. Noch in christelijk-historische noch in anti-revolutionnaire kring hebben de leidende figuren de uitgestoken hand willen aannemen. Wij laten dit rustig voor wat het is. Wij voelen niet de minste neiging de heren met ons aanbod te blijven vervolgen. De V.V.D. bedelt niet. Zij laat deze zaak met vol vertrouwen aan de verdere politieke ontwikkeling over.

Wij kunnen dit te eerder doen, omdat de gang van zaken bij de laatste Kabinetsformatie ook zijn voordelen heeft. Er ligt in de tegenwoordige politieke verhoudingen een groot gevaar. Het gevaar, dat de Kabinetsvorming geschiedt op zo brede basis, dat alle constructieve partijen in het Kabinet zijn vertegenwoordigd. Van een echte oppositie is dan geen sprake meer. De debatten in de Kamers vallen terug tot het peil van een zoetsappig gekeuvel. De Regering voelt zich heer en meester van het terrein. De ministers passeren, zoals De Telegraaf het na het laatste algemeen begrotingsdebat in de Eerste Kamer zo geestig in beeid bracht, met gezichten van "wie doet ons wat" de rij der eerbiedig buigende volksvertegenwoordigers.

Zij raken het volkomen ontwend een krachtig woord van critiek te moeten aanhoren. Zij vinden zo'n woord eigenlijk ongepast, Herinnert Gij U nog, hoe de heer Drees bij het grote politieke debat in November 1952 tegenover mij de verzuchting slaakte, dat ik de dingen toch niet zo onvriendelijk behoefde te zeggen. Wat is, dacht ik toen, een socialist achter de regeringstafel toch een ander wezen dan een socialist in de oppositie. Ik heb de heren Troelstra en Albarda aan het hoofd der socialistische oppositie gekend. Bij hen vergeleken ben ik een engel van zachtheid en welwillendheid.

De onafhankelijkheid van onze positie brengt met zich, dat wij onze plaats kunnen

innemen tussen de P.v.d.A. en de rechterzijde in. Wij mogen ons zonder de feiten ook maar in het minst geweld aan te doen [missing] vordert. Dat beginsel, het beginsel van vrijheid en democratie, heeft verschillende facetten. Het moet worden toegepast zowel op het terrein der geestelijke goederen als op dat van de stoffelijke welvaart. Op beide terreinen treden tussen de P.v.d.A. en de rechterzijde telkens verschilpunten aan de dag. Daarbij gevalt het nog al eens zo, dat wij, waar het de geestelijke vrijheid geldt, komen te staan aan de zijde van de socialisten, terwijl wij, waar het gaat om de vrijheid op economisch terrein, onze bondgenoten aan de rechterzijde vinden.

Ik wil thans in de eerste plaats onder het oog zien, wat in het licht van ons beginsel, de economische vrijheid medebrengt. Men maakt van haar een caricatuur, wanneer men het voorstelt, alsof die vrijheid zou vorderen, dat de overheid zich op het terrein der stoffelijke welvaart met niets zou moeten bemoeien. Het is allerminst zo, dat de mensen het meest vrij zijn, wanneer de overheid het minst doet. Op het stuk van het waarborgen der vrijheid heeft de overheid een grote taak. Op geen enkel terrein kan vrijheid bestaan zonder orde. En orde is onbestaanbaar zonder overheidsgezag.

Hoe de orde, die het gezag moet handhaven eruit ziet, is echter allerminst een onverschillige zaak. Wij wensen, dat die orde bovenal rechtvaardig zij. Dit woord is gemakkelijk uit te spreken, maar als de vraag gesteld wordt aan welke eisen een rechtvaardige orde moet voldoen, dan zitten wij aanstonds midden in de problemen. Laat mij de vraag der rechtvaardigheid benaderen in het licht van ons beginsel. Waarom hebben wij dat beginsel samengevat in die twee woorden vrijheid en democratie ?

Wanneer wij ons de vraag stellen, waarom het in de verhouding van mens en maatschappij te doen is, dan nemen wij de individuële mens als uitgangspunt. Uiteindelijk gaat het altijd om zijn persoonlijkheid. Aan die persoonlijkheid volledige vrijheid van ontplooiing te verzekeren moet het richtsnoer zijn. En die eis geldt ten aanzien van iedere persoonlijkheid. Er moet vrijheid zijn voor allen. Dit postulaat komt tot uitdrukking in dat andere woord "democratie". Daarin ligt opgesloten de algemeenheid van de eis der vrijheid. Democratie, zo heb ik het tegenover U al menigmaal uitgedrukt, is veel meer dan een regeringsstelsel. Het is een levenshouding. Een levenshouding, die van ons verlangt, dat wij niet alleen zien naar onszelf, doch in niet mindere mate naar de medemens. De levenshouding, die het christendom heeft neergelegd in het gebod der naastenliefde.

Wanneer ik nu wil proberen deze gedachte neer te leggen in een meer concrete politieke

formule, dan speel ik hedenavond leentjebuur bij onze Engelse geestverwanten. Zij hebben de doelstelling van hun partij als volgt geformuleerd. "De liberale partij streeft naar de opbouw van een liberaal gemenebest, waarin ieder burger vrijheid, eigendom, [missing] Bovenal op het laatste komt het aan. Wanneer Gij spreekt van een streven naar eigendom en sociale zekerheid, wanneer Gij de gevolgen van armoede en werkloosheid wilt wegnemen, dan zal menigeen, die tot een andere partij behoort U toeroepen: maar dat wil ik immers ook.

Dan moet Gij hem echter wijzen op de allesbeheersende slotwoorden, dat onder alle omstandigheden de vrijheid de eerste plaats heeft in te nemen. Hier ligt nu een verschil met de socialisten ener- en de rechterzijde anderzijds.

De scheidslijn tussen liberalen en socialisten ligt vooral op economisch terrein. Natuurlijk mag men de socialisten niet verwijten, dat zij de vrijheid niet zouden nastreven. Zij hebben het grote boekwerk, dat de socialistische politiek heeft omlijnd, zelfs de aantrekkelijke titel gegeven van de weg naar vrijheid. De weg naar vrijheid, niet de weg der vrijheid. Daarin ligt het grote verschil met ons. De socialisten zien de vrijheid als doel aan het einde van de weg. Zij zien haar niet als middel. Zij achten het volkomen geoorloofd het doel te bereiken langs de weg van de dwang. Zij aanvaarden daarmede het grote risico, dat aan het einde van de weg in plaats van de vrijheid de dwinglandij zal blijken te staan. Zij geloven wel in de vrijheid als doel, maar verwerpen haar als middel.

Met de liberaal is het anders. Voor hem is de vrijheid middel en doel beide. Hij reist niet slechts naar de vrijheid, hij reist ook met de vrijheid. Hij wil niet de kans lopen, dat hij de vrijheid, die hij aan het begin heeft prijsgegeven, aan het eind van de weg zal blijken voorgoed te hebben verloren.

Gelukkig leven deze gedachten niet alleen bij ons, Zij worden ook menigmaal door aanhangers van de partijen der rechterzijde uitgesproken. Echter wee U, indien Gij het dan waagt te zeggen, dat deze klanken liberale klanken zijn. Het schijnt wel het ergste te zijn, wat men een lid der rechterzijde kan aandoen, te veronderstellen, dat hij niet vrij van liberale smetten zou zijn. Ik herinner mij uit 1917 - toen ik pas lid van de Kamer was - een redevoering van Monseigneur Nolens, destijds de voorzitter der Katholieke fractie. In die redevoering noemde hij het een illusie, dat zijn partij zich zou kunnen splitsen in vooruitstrevenden en conservatieven. De band des geloofs zou zich daar al tegen verzetten, maar bovendien, zo voegde hij eraan toe, wie laat zich gaarne indelen bij de conservatieve elementen? Er zijn er,

zo merkte hij ironisch op, die misschien nog liever beschuldigd zouden worden van een diefstal of brandstichting dan van te zijn conservatief. Wanneer men hier het woord conservatief door het woord liberaal vervangt, dan is de vergelijking volkomen toepasselijk op vele leden der rechterzijde. Ook zij maken de indruk, dat zij zich door een beschuldiging van diefstal of brandstichting minder [missing].

Om die tegenstelling goed te verstaan moeten wij ons rekenschap geven van het socialisme-nu en van het liberalisme-nu, Het zou even verkeerd zijn het socialisme van vandaag te vereenzelvigen met het socialisme van honderd jaar geleden als het verkeerd zou zijn, dat met het liberalisme te doen. Er is bij alle verschil tussen het oude socialisme en het oude liberalisme deze overeenstemming, dat beide ervan uitgingen, dat de mens zich bij zijn gedragingen uitsluitend zou laten leiden door abstracte economische motieven. Niets dan het naakte eigenbelang zou zijn handelen beheersen. Socialisme en liberalisme zagen dit economisch egoïsme echter voeren tot zeer verschillende uitkomsten. De oude liberaal verwachtte ervan de ontwikkeling van een harmonische maatschappij, waarin een verbroken evenwicht zich automatisch zou herstellen. Draagt het befaamde boek van Bastiat niet de titel van "les Harmonies Economiques"? De socialistische visie, gelijk Marx haar heeft ontwikkeld, zag daarentegen een toekomst van steeds groter ellende voor een steeds toenemende massa. Maar met toch uiteindelijk, als de laatste dagen der kapitalistische maatschappij zouden zijn aangebroken, het ontstaan van een hemel op aarde, een socialistische heilstaat, waarin particulier bedrijf en particuliere productie zouden hebben plaats gemaakt voor gemeenschapsbedrijf en gemeenschapsproductie.

Geen van beide visies heeft stand kunnen houden. De algemene harmonie, die de oude liberaal verwachtte, kwam evenmin als de algemene verarming, die de Marxist in hot verschiet zag. Beiden moesten de bakens verzetten. Beiden hielden zij daarbij vast aan hun verschillend uitgangspunt. Bij de liberaal was dat uitgangspunt het vertrouwen in de gunstige werking van de particuliere eigendom, bij de socialist het diep gewortelde wantrouwen in het privaat bezit.

De liberaal zag het individuële eigendomsrecht als een onmisbare voorwaarde voor de vrijheid, de socialist als een bron van slavernij.

In het Franse tijdschrift "Revue de l’Economie Politique" trof ik niet zo hee1 lang geleden een belangwekkende beschouwing aan over het verband tussen vrijheid en eigendom. Daarin legt de schrijver er de nadruk op van hoe grote betekenis voor de ontwikkeling der

vrijheid het eigendomsrecht altijd is geweest. De beklagenswaardige Jood uit de middeleeuwen, altijd vervolgd en altijd bespot, was door het vermogen, waarover hij beschikte, vrijer dan de bezitloze arbeider der negentiende eeuw.

In de tijd, dat men de individuële vrijheid niet kende, was de eigendom grotendeels collectief. Naar mate hij meer individueel wordt, neemt de persoonlijke vrijheid toe. De burgerijen onzer steden, die de bakermat zijn der democratie, komen door haar bezit tot de vrijheid, Het is vanwege haar bezit, dat de landsheer streeft naar de steun [missing]
tweede helft der negentiende en het begin der twintigste eeuw, is een duidelijk bewijs voor de stelling, dat het bezit een onmisbare voor- waarde voor de vrijheid is. De maatschappij vertoonde het beeid van vrijheid voor de bezitter, onvrijheid voor de bezitloze. Deze onrechtvaardigheid weg te nemen, werd het grote doel der sociale politiek. Socialisten en liberalen beiden hebben die politiek tot de hunne gemaakt. Zij zochten de oplossing echter op verschillende wijze. De socialist wilde de tegenstelling opheffen door de betekenis van het particuliere bezit tot een minimum te reduceren. Zijn gedachtengang was - ik formuleer het nu in zijn extreme vorm - neem het particulier bezit weg en de tegenstelling tussen bezitters en bezitlozen zal verdwijnen. De liberaal, eveneens op de opheffing der tegenstelling uit, kwam tot een andere conclusie. Als eigendom vrijheid verschaft, zo redeneerde hij, streef er dan naar een zo groot mogelijk deel van het volk in het genot van die eigendom te doen delen. Zo kwamen het beginsel van concentratie van de eigendom in de hand der gemeenschap en dat van spreiding van het bezit over de individuële leden van het volk tegenover elkaar te staan. Natuurlijk is de tegenstelling niet zo absoluut, dat de socialisten iedere vorm van individueel bezit en de liberalen iedere vorm van collectief bezit verwerpen Er is ook met onze steun, men denke alleen maar aan onze verzekeringswetgeving, veel collectief bezit gevormd. Wij hebben daaraan van ganser harte onze medewerking verleend, omdat het in de bestaande maatschappelijke verhoudingen noodzakelijk was om aan de overgrote meerderheid van het volk een beschutting te verschaffen tegen de rampen, die in het leven de mens kunnen treffen: de rampen van werkloosheid, van ziekte en ongeval, van invaliditeit, van een onverzorgde oude dag. Hier ligt echter tweeërlei probleem. Enerzijds het probleem, hoe tegen deze rampen niet slechts een deel van het volk zal worden beschermd, doch het gehele volk, met name ook zij, die niet behoren tot de groepen der loonarbeiders. Anderzijds het probleem, hoe er aan valt te ontkomen, dat de collectieve verzorging een zodanig beslag op de kapitaalmiddelen zal leggen, dat particuliere investeringen tot de

uitzonderingen zullen gaan behoren en de overheid de almachtige kapitaalbeschikker zal worden. Hoe ernstig het laatste probleem in onze dagen geworden, behoef ik U wel niet uiteen te zetten.

Hebben wij de collectivering van de eigendom menigmaal noodgedwongen aanvaard, wij denken er niet aan ons bij haar neder te leggen als zou zij de enige oplossing zijn van het probleem. Oneindig beter achten wij de weg der bevordering van de spreiding van het individuële bezit. Zeker, de collectivisatie zal de tegenstelling tussen bezitters en bezitlozen wegnemen, maar zij zal het doen ten koste [missing]

revolutie in hun leuze hebben kunnen spreken van ”Vrijheid, gelijkheid en broederschap”. Vrijheid en broederschap verstaat hij, maar gelijkheid? Gelijkheid is in strijd met alles wat natuur en samenleving ons te zien geven. Ik kan mij toch ook in de leuze der gelijkheid wel thuis vinden. Mits verstaan in die zin, waarin, zie ik goed, ook de mannen van 1789 haar verstonden. De zin van gelijkheid van recht.

De aanhangers der drievoudige leuze kwamen in verzet tegen een maatschappelijke orde, waarin voor bepaalde groepen het privilege domineerde. Ik ben nooit moe geweest te betogen, dat de grote verdienste van het liberalisme in de dagen van zijn opkomst is geweest het verzet tegen het ongemotiveerde privilege. Maar er zijn in het leven ook privileges, die niet ongemotiveerd zijn, omdat zij liggen in de natuur der dingen. Tot die privileges behoren de voorrechten, voortspruitende uit de eigenschappen, waarmede de ene mens meer dan de andere is toegerust. De een heeft meer verstand, meer energie, meer doorzettingsvermogen dan de ander. Daarom zal de een, indien de kansen gelijk zijn, het zoveel verder brengen dan de ander. Het zou een misdaad zijn tegenover ons volk als geheel, dat al zijn krachten moet inspannen om zijn plaats in de wereld te behouden en te verbeteren, indien de besten niet de kans hadden het het verst te brengen.

Op gelijkheid van ontwikkelingskansen komt het aan. Daarom heeft bij ons de zorg voor het onderwijs altijd in het eerste gelid gestaan. Wij willen het toegankelijk zien voor iedere bekwaamheid, onverschillig in welke kring der maatschappij zij wordt aangetroffen. Daarom brengen wij onze dank en hulde aan Mevrouw Fortanier, die daarvoor meer dan iemand anders in de Kamer op de bres staat.

Wij achten het juist, dat wie meer presteert hoger beloond wordt. Maar wij voegen daaraan in één adem toe, dat ook de met mindere gaven toegeruste een redelijk bestaan moet hebben, Daarom hebben wij bij de laatste loondebatten in de Kamer niet betwist, dat

de overheid ook op het gebied der loonvorming een taak heeft. Zij heeft te doen wat in haar vermogen is om een redelijk minimum te verzekeren, maar zij mag niet zijnde al dirigerende loonregelaar. Wij kunnen het niet als een onrecht zien, dat het ene bedrijf een betere beloning kan geven dan het andere. Wij achten die mogelijkheid een onmisbare stimulans voor een vergroting van het individuele bezit der bedrijfsgenoten. Zij verwerpen de socialistische visie, dat al het meerdere, dat een bedrijf kan opleveren, moet worden opgeëist door de overheid ter wille van een collectieve bezitsvorming. Hier ligt de kern der tegenstelling tussen liberalisme en socialisme.

Men heeft mij van de kant der rechterzijde bij het laatste algemene politieke debat verweten, dat ik geen andere tegenstelling zou zien dan die tussen liberalen en socialisten. Ik zou al van een heel slechte[missing]

Maar op economisch gebied ligt de grote tegenstelling tussen de socialistische en de liberale visie. Dat er aan beide zijden nuances zijn, doet daaraan niets af. Tussen beide visies moet gekozen worden en het is het euvel van onze politieke toestand, dat men ter rechterzigde de keuze niet consequent durft te doen. Prof. Romme heeft in zijn onlangs verschenen brochure gezegd, dat een politiek Katholieke politiek kan zijn, ondanks het feit, dat rechtse protestanten, liberalen en socialisten er aan hebben medegewerkt. Ik zal hem zeker niet het recht ontzeggen, om aldus een politiek als katholieke politiek te qualificeren. Het is niet zo, dat een politiek niet tegeligkertijd katholiek en liberaal zou kunnen zijn. Ik durf zeggen het is gelukkig niet zo, dat politieke partijen het in alles oneens zouden moeten zijn. Er zijn altijd zaken, waarin twee of meer partijen kunnen samengaan. Daarbij zullen voor- en tegenstenders zich soms zeer verschillend groeperen.

Het is allerminst zo, dat regeringsmeerderheid en oppositie altijd in gesloten gelederen tegenover elkander moeten staan.

Op welke grondslag moet nu een regeringsmeerderheid worden gevormd? Naar mijn mening op zodanige grondslag, dat op de punten, waarop het in de eerste plaats aankomt, een krachtig beleid kan zijn verzekerd. Om mijn bedoeling met een voorbeeld te verduidelijken. Niemand kan beweren, dat het landsbelang ook maar in de geringste mate zou zijn geschaad, wanneer wij verstoken zouden zijn gebleven van een nieuwe Zondagswet. Dat op dit punt ook onder de partijen der regeringsmeerderheid geen eenstemmigheid bestond, behoefde de regeerkracht weinig te deren. Noch de welvaart noch de geesteligke vrijheid zouden in het minst zijn bedreigd, wanneer wij zouden hebben moeten voortleven

onder de oude, niet meer toegepaste Zondagswet van 1815. Toont wat thans in Limburg gebeurt, niet, dat wij met ons verzet tegen de nieuwe wet goed hebben gezien? In Limburg wordt thans op grond van die wet opgetreden tegen aloude gebruiken, waaraan de bevolking ter plaatse zich nimmer heeft gestoten en die voor velen tot de vreugde van het leven behoren. De socialisten zouden zeker wijzer hebben gedaan, als zij evenals wij aan de nieuwe wet hun stem niet hadden gegeven. De anti-revolutionnairen hebben, zij het om geheel andere redenen, er hun stem wel aan onthouden. Niemand heeft daarin enig gevaar voor het voortbestaan van het Kabinet gezien.

Op het terrein der economische en financiële politiek ligt het echter geheel anders. Daar liggen de problemen, die voor onze tijd van het grootste belang zijn. Wil hier van de regering kracht kunnen uitgaan, dan moet zij homogeen zijn. Het is aan deze homogeniteit, dat op het ogenblik alles ontbreekt. Bij het laatste algemeen politiek debat trad het verschil in visie tussen de socialisten en hun rechtse regeringspartners op ontstellende wijze aan de dag. Buiten de socialistische [missing] bleek van diepgaand verschil tussen de socialistische zienswijze en die der anderen. Hier gaat het maar niet om kleinigheden als een nieuwe Zondagswet. Hier is het Hercules op de tweesprong. Hier moet gekozen worden tussen de ene of de andere weg. Kon de Kamer in vrijheid kiezen, dan zou de keuze niet twijfelachtig zijn. Rechterzijde en liberalen zouden haar anders doen dan de socialisten. Maar de regeringscombinatie bindt de rechterzijde de handen. Zij is niet vrij.

Zij moet zich nederleggen bij een concessie hier en een concessie daar. En het wonderlijke verschijnsel doet zich voor, dat er veel meer overeenstemming bestaat tussen de rechterzijde en ons dan tussen de rechterzijde en haar regeringspartners.

Geleerd door de ervaringen van de vorige parlementaire periode heb ik vóór de laatste verkiezingen met nadruk gewaarschuwd. Die periode had ons duidelijk geleerd, dat het de socialisten waren, die hun stempel drukten op het economisch-financiële regeringsbeleid.

Dit werd hun mogelijk gemaakt, omdat als het erop aan kwam, de katholieken toch niet tegen hen durfden ingaan. Haar halfslachtige houding is de K.V.P. bij de stembus van 1952 duur te staan gekomen. Zij leed verlies aan haar beide vleugels. Terecht. De kiezers mogen een klaar en duidelijk geluid verlangen. Wat men ook op de socialisten tegen moge hebben, zij gaven dat klare geluid. Hun socialisme steken zij niet onder stoelen en banken. Voor de verontwaardiging, waarvan de heer Romme blijk gaf in zijn laatste rede voor de Partijraad van de K.V.P., was dan ook geen enkele reden. De heer Romme wilde de P.v.d.A. een masker

afrukken. Zij had kleur te bekennen. Men vraagt zich af of de voorzitter der katholieke fractie dan kleurenblind is. Kan iemand met ernst twijfelen aan de rode kleur van de P.v.d.A.? Hier heeft de heer Romme gespeurd naar de splinter in het oog van de ander, maar de balk in het eigen oog zag hij niet. Als het om kleur bekennen gaat, dan is er veel meer reden dit van de K.V.P. te verlangen. Ik kan het niet helpen, maar zij roept mij telkens het beeld voor ogen, dat ik mij uit mijn jeugdjaren nog zo goed herinner. Het beeld van de kleding der wezen uit het Amsterdamse Burgerweeshuis, half rood half zwart.

Zelden heb ik zulke paradoxale verhoudingen gezien als in onze tegenwoordige Nederlandse politiek. De K.V.P. en de P.v.d.A. gunnen elkaar het licht in de ogen niet. Zij ontzeggen elkander wederkerig zo al niet het recht dan toch de reden van bestaan. Maar tegelijkertijd vormen zij nu al sedert 1945 de kern der Nederlandse Kabinetten. Hier geldt met recht: "Bij mekaar deugen ze niet, maar van mekaar meugen ze niet!".

Onze anti-revolutionnairen hebben in 1952 hun plaats als oppositie voor een plaats in de regering verwisseld. Zij deden het niet zonder enige [missing], ik heb de redactie toen het woord voorgehouden, dat zij in de dagen van het Kabinet—Schermerhorn, dat ook zo overtuigd was van eigen voortreffelijkheid, aan de regering had voorgehouden. Het woord van Koning Achab van Israël tegen de snoevende Syrische Koning; ”Die zich aangordt beroeme zich niet als die zich losmaakt". Dat deze waarschuwing op haar plaats is geweest, zullen velen in anti-revolutionnaire kring met smart hebben ervaren. Voor de economisch-financiële politiek, die ik schetste dragen de anti-revolutionnaire ministers mede de volle verantwoordelijkheid. Voor het Indonesisch beleid geldt hetzelfde. Men denke aan de politiek tegenover de Ambonezen, aan de behandeling der Indische Nederlanders, aan de lijdelijke houding der regering tegenover de arrestaties van onze landgenoten door het Indonesisch bewind. Minister Luns hoeft duidelijk laten uitkomen, dat hij de zaak der Zuid-Molukken als een afgedane zaak beschouwt.

Hij heeft er zich toe bepaald het geval tragisch te noemen, maar zal geen vinger uitsteken om van het zo uitdrukkelijk ter R.T.C. overeengekomen zelfbeschikkingsrecht nog iets te redden. Hoe forse taal de heer Gerbrandy hier moge spreken, hij klopt ook tegenover de anti- revolutionnaire ministers aan dovemansoren. En de heer Schouten heeft niet meer succes dan de heer Gerbrandy. Zeker, hij heeft tegenover de zwakke Minister van Maatschappelijk Werk, op wiens schouders de zorg voor de Indische Nederlanders rust, een principieel geluid laten horen, dat van het onze niet verschilde, maar zijn politieke vrienden

in het Kabinet blijven ook dit stuk van het regeringsbeleid rustig met hun verantwoordelijkheid dekken, "Un anti-revolutionnaire ministre n'est pas un ministre anti-revolutionnaire!'', kan men hier zeggen met een variant op wat eens aan het adres van de Jacobijnen werd gezegd.

Uiteindelijk resulteren al deze dingen in een onmacht van het parlement. Het doel van het vertegenwoordigend stelsel is, dat de overeenstemming tussen regering en geregeerden er door zal worden bevorderd. In onze Kamer, die de vertegenwoordiging der geregeerden is, is een overwegende meerderheid voorstandster van een vrijere economie.

Die meerderheid is vanwege de ongezonde basis der laatste Kabinetsformatie onmachtig haar stempel op het regeerbeleid te drukken. Wij zouden in onze plicht te kort schieten, indien wij zouden nalaten daarop telkens weer te wijzen.

Naast dat der economische is er het probleem van de geestelijke vrijheid. Hier loopt de scheidingslijn anders. Hier trekken wij bij herhaling met de P.v.d.A. één lijn tegenover de rechterzijde. Al heel duidelijk treedt dit aan de dag bij de houding, die wordt aangenomen tegenover het humanisme. Persoonlijk behoor ik niet tot de humanisten in de zin van het Humanistisch Verbond. Maar dit belet mij niet de grote betekenis te zien van de geestelijke stroming, die [missing] invloeden werkzaam geweest en nog dagelijks werkzaam. Zien wij nog heden ten dage niet met dankbare eerbied op naar de figuur van Erasmus, die bovenal onze aandacht heeft gevraagd voor de liefde- boodschap van het evangelie en die daarmede naar het woord van Huizinga de innig oprechte prediker is geweest van die algemene zachtmoedigheid, die de wereld nog zo bitter nodig heeft?

Het is zeker niet zo, dat men de boodschap der naastenliefde niet zou kunnen verstaan zonder het positief christelijk geloof te belijden. Gelijk het evenmin zo is, dat alle positieve christenen er blijk van zouden geven hun leven naar die boodschap te richten. Daarom moet men met het veroordelen van eens anders beginselen altijd voorzichtig zijn. Hier kan ik een onverdacht getuige oproepen. De positief christelijke staatsman Keuchenius heeft eens gezegd, "dat wij anti-revolutionnairen, maar al te zeer uit ervaring weten, dat wij zelven verre achterstaan bij het verhevene voorbeeld van liefde, hetwelk wij wensen te volgen, terwijl dragers van beginselen, door ons als revolutionnair veroordeeld, door een gelukkige inconsequentie, vaak beter dan hun beginselen door hun ernstige plichtsbetrachting en deugd, ons reden geven ons over onszelve te schamen."

Wij moeten goed in het oog houden, dat er niet alleen is een godsdienstig, maar ook een

zedekundig Christendom. Telkens treedt hier het oude strijdpunt te voorschijn. Ik denk aan de strijd van honderd jaar geleden tussen Van der Brugghen, die evenzeer een zeer gelovig Christen was**,** en Groen van Prinsterer. Groen achtte de Christelijke zedeleer onbestaanbaar zonder het christelijk leerbegrip. Van der Brugghen daarentegen wilde het Christendom niet in het leerbegrip doen opgaan. Ook zonder het leerbegrip achtte hij christelijke deugd mogelijk en als Groen zegt, dat het onmogelijk is, dan denkt Van der Brugghen aan Galilei, die, toen geleerde heren hem uit de bijbel wilden bewijzen, dat het onmogelijk was, dat de aarde om de zon draaide, uitriep; "E pur si muove" -en, toch, de aarde draait, in weerwil van Uw theorie."

Voor de overheid dienen alle burgers, die zich aan orde en wet houden, gelijke rechten te hebben. Voor ons, liberalen, is dit geen vraag van opportuniteit, doch een fundamenteel beginsel. De Rooms- Katholieken staan daar anders tegenover. Zij erkennen, zo verklaarde de heer Van Schaik eens in de Tweede Kamer, de vrijheid van andere godsdiensten dan de hunne niet als een recht of als een in zichzelf begerenswaardig goed, maar leggen zich er bij neder in een Staat als de onze, waarin de godsdiensteenheid verbroken is. Tegen deze uitspraak kwam destijds ook van christelijk-historische zijde verzet.

Wie de vrijheid van godsdienst aanvaardt, heeft ook te verlangen, dat de overheid gelijkheid van recht betracht tegenover alle geestelijke [missing]lijk stempel op te drukken. Daarom heeft het mij verheugd, dat de meerderheid der Staatscommissie tot herziening van de Grondwet heeft geweigerd in te gaan op het denkbeeld, door de heer Romme en een achttal andere leden der Commissie in een minderheidsnota nedergelegd, om boven onze Grondwet te schrijven, dat het Staatsbestel van het Koninkrijk wordt gedragen door de erkenning van God als Schepper en Bron van het recht. Als ik zie, dat onder deze nota de namen voorkomen van de voorzitters der drie grote rechtse fracties in de Tweede Kamer,: dan begrijp ik wel, dat wij alle kans hebben, dat wij, als de algemene grondwetsherziening komt, over een amendement van deze strekking zullen hebben te stemmen. Dan zal het mij gaan, als de oude Heemskerk bij de grondwetsherziening van 1887, die verklaarde, dat het hem leed deed, dat in de Kamer een stemming verlangd werd over de naam Gods.

Het kan niet goed zijn aldus nodeloos tegenstellingen op te roepen. Nodeloos, want de formule verandert aan het recht, dat in het Koninkrijk zal heersen, tittel noch jota. Niet op de formule, maar op de inhoud van het recht komt het aan. En de formule zal slechts bittere gedachten oproepen bij velen, die de afstand zullen meten, die het aardse recht van de

goddelijke gerechtigheid scheidt.

Ik sprak over het scheppen van nodeloze tegenstellingen. Van onze kant hebben wij gebracht, die zoveel mogelijk te vermijden. Wij heten thans in de Kamer oppositie, maar wij vatten dit niet op in de zin, dat wij bij alles de Regering de voet dwars zouden moeten zetten.

Het tegendeel is het geval. Waar wij maar even hebben kunnen steunen, hebben wij het gedaan. Dit was in het bijzonder het geval op het terrein van het buitenlands beleid. Eigenlijke controversen liggen er hier tussen ons en de Regering en de regeringspartijen niet. Wel zijn wij niet zonder bezorgdheid, of de Regering aan de beginselen, die zij met ons zegt te huldigen, onverzwakt de hand zal houden.

Gezien de gemakkelijke wijze, waarop de Regering haar standpunt, dat de tijd nog niet rijp is voor een op de basis van directe verkiezingen gevormd Europees Parlement, heeft los gelaten, is die bezorgdheid zeker niet zonder grond. Moge de Regering althans aan haar overtuiging, dat een politieke integratie zonder een vast economisch fundament geen levensvatbaarheid kan hebben, onwrikbaar vasthouden.

Een politieke, eenheid tussen Staten, die elkander economisch beoorlogen, is een onding. Wij willen op de weg naar de eenheid van Europa gaarne snel vooruit, maar wij waarschuwen tegen hen, die ons in hun ongeduld zo hard willen laten lopen, dat er groot gevaar is, dat wij op onze neus komen te vallen.

Zo gaan wij zelfstandig onze weg. Wij mogen ons daarbij verheugen ideaal van gerechtigheid in en velen werden door dat ideaal gegrepen. Het jonge geslacht van thans ziet in het socialisme het ideaal niet vervuld. Het voelt zich aangetrokken tot een verjongd liberalisme.

Gij hebt onlangs de klacht kunnen lezen van Politeia, de socialistische studentenorganisatie. Zij heeft haar aantrekkingskracht verloren. Daarentegen getuigt alles, wat wij van de liberale studentenorganisaties vernemen, van bruisend leven. In Engeland zijn instituten, die twintig jaar geleden bolwerken van socialisme waren, nu citadels van liberalisme. Ook buiten de kring der studenten bloeit de liberale jongerenorganisatie. Het is het duidelijkste bewijs, dat het liberalisme geen aftandse zaak is. Voor wat onherroepelijk tot het verleden behoort, loopt de jonge mens niet warm.

Begrijpen wij echter goed, wat dit ons te zeggen heeft. Wij hebben aan de jongeren een ruime plaats te geven in onze gelederen. Een ruime plaats in onze besturen en in onze

vertegenwoordigende lichamen. Aan niets heeft onze partij zo dringend behoefte als aan evenwichtige vertegenwoordiging van jong en oud. Zonder de ervaring der ouderen gaat het niet, maar zonder het élan der jongeren gaat het nog minder.
De jongeren worden door het verleden minder geremd dan de ouderen.
2ij komen gemakkelijker tot het nieuwe. Daarom is het goed, dat de ouderen naar hen luisteren. Maar het is even nodig, dat de jongeren aandacht geven aan hetgeen de ervaring der ouderen hun voorhoudt. Zo alleen kan de wisselwerking ontstaan, die onontbeerlijk is op de weg van gestadige, vastberaden vooruitgang. Voor ons is er geen weg van vooruitgang, die niet tegelijk is een weg van vrijheid.

Als Dr Boersema het laatste hoofdstuk opent van zijn boek over Thorbecke, vangt hij aan net een citaat uit een redevoering, gehouden door Franklin D. Roosevelt aan de vooravond van zijn verkiezing tot president van de Verenigde Staten. Laat mij vanavond met dit citaat besluiten:

"De laatste zin van wat de grondslag van de Amerikaanse constitutie is, is vrijheid en bevordering van het algemeen welzijn. Wij hebben omtrent beide in de afgelopen eeuw veel geleerd. Wij weten, dat individuële vrijheid en individueel welzijn niets betekenen, wanneer ze niet verwezenlijkt worden op zodanige wijze, dat het voedsel van de een niet het gif wordt voor de ander. Wij weten, dat de oude persoonlijke rechten, het recht tot lezen, tot denken, tot spreken, tot het kiezen van eigen levenswijze, onder alle omstandigheden moeten worden geëerbiedigd. Wij weten, dat de vrijheid om iets te doen, dat anderen van deze grondrechten berooft, niet mag worden erkend; en dat het de taak is der overheid een evenwicht te bewaren, waarbinnen ieder mens een plaats kan innemen, wanneer hij dat wenst; waarin ieder [missing] Niets treft ons meer dan de heilige onnozelheid van hen, die menen, dat, als men zich maar eenmaal een doel gesteld heeft, een eenvoudige oplossing, die succes garandeert, voor de hand ligt. Zo eenvoudig ligt het voor het streven van de mensen niet. Regeren is de kunst een politiek te formuleren en met gebruikmaking van de middelen, die de staatkunde ter beschikking heeft, zoveel te bereiken, als de publieke opinie verdraagt, overredende, leiding gevende, zich opofferingen getroostende, onderwijzende, altijd door, omdat opvoeden de grootste opdracht van de Staatsman is.

Opvoeden is ook de taak van een politieke partij. Zij heeft er in gestadige arbeid voortdurend naar te trachten steeds grotere groepen van het volk te doordringen van de juistheid van hetgeen zij nastreeft. Er zijn momenten, die zich voor het vervullen van die taak

bijzonder lenen. Daartoe behoren de dagen, die aan een verkiezing voorafgaan In zo'n tijd bevinden wij ons thans. Over enige weken zullen de kiezers worden opgeroepen om nieuwe Staten- vergaderingen samen te stellen in onze provinciën. Wij treden deze stembus met opgewektheid tegemoet. Wij hebben goed vertrouwen, dat zij er opnieuw van zal doen blijken, dat het aantal van hen, die onze beginselen aanhangen, toenemende is. In onze zelfstandigheid ligt onze kracht. Laat dit woord ons bij de stembusstrijd, die komende is, bovenal bezielen!